

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

—•—•—
Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«Idjtihad» Constantinople

—•—•—
Téléph : 20865

xxviiième ANNÉE

İÇTİHAT

Türkçe ve Fransızca

İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 358

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye
için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdlısı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

—•—•—
Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi sekizinci sene

ABDULLAH CEVDETİN TABUTU

ÖNÜNDE

**Türk etibba muhadenet cemiyeti namına Abdullah Cevdet Beyin mezarında
Doktor Mazhar Osman Beyin okuduğu hitabe :**

Abdullah Cevdetin samimi dostları, bugün sevgili muhibbimiz Abdullah Cevdeti toprağa terkederken, bu son vazifeyi yaparken hepimizin hatırasında merhumun hayatından birçok sahneler elbet benim gibi canlanıyor. Harputun sinesinden çıkan bu berrak suyun büyüye büyüye nasıl koca bir nehri irfan olduğunu, nihayet daha dün bütün şaşaa ile bizlere içti-hat nuru saçan bu hazinei faziletin bir anda kara toprağa gömüldüğünü düşünüyorsunuz. Her faninin ergeç ölüm mukadderidir. Lâkin her faninin kıymeti bir olamaz. Bugün toprağa bıraktığımız milyonlar değerinde bir hazinei irfandır. Yarım asırdan fazla zamanda güzel bir say ile tedricen nümalandırılmış cihan değer bir sermayedir. Abdullah Cevdetin kıymetini cehl takdir edemez, çünkü o ancak bir müte-hassısın dakik gözile takdir olunabilen bir cevherdi.

Abdullah Cevdetin nasıl yetiştiğini, ne hizmetler ettiğini göz önüne getiriniz. Bu harputlu çocuğun parlak zekâsının askerî tıbbı-yede nasıl inkişaf ettiğini, istibdat devrinde nasıl kabına sığmayarak zulma isyan edenlere bayraktar olduğunu hatırlayınız. Hürriyet yurdu olan tıbbiyenin ilk çocuklarından biri Abdullah Cevdet'ti. O Avrupaya birçok emsali gibi bir serseri ruhla, muhitinden niçin şikâyet ettiğini bilmeden gösteriş olsun diye cereyana kapılarak gitmedi. Alfieri'nin istibdat eseri gibi eserler, buhnerler bu genç ruhu coşturmuştu. O Avrupaya hür olmak, hür yaşamının yolunu öğrenmek, evet bilhassa birşey öğrenmek için gitti. Zaten Abdullah Cevdetin hayatı öğrenmekle ve öğretmekle geçti. Cevdet yurtsuz kaldı, parasız kaldı, dostsuz kaldı. Fütür getirmedik çünkü o sade kitapsız ve kalem-siz yaşamazdı, onu da her yerde doyadoya buldu. Susamış ruhunu doyurmak için zülâli irfan çeşmesinden bir dakika dudaklarını ayırmadı, muhitinin takdir ve tenkidini hatıra bile getirmeksizin bildiklerini, inandıklarını kork-

maksızın daima yazdı. Avrupa hazinei irfanını şarka taşıdı, Millete yarım asırdan fazla hocalık etti, menfai ihtiyarisinde Avrupada boş bir ömür geçirmedik, sade politikacılıkla vak-tını öldürmedi, hergün yeni bir şey öğrendi. En iyi eserlerini tercüme ederek kâh şekspirleri, bayronları, şilleri Türklere öğretti, kâh Ömer Hayyam gibi şarkın en yüksek bir dehasının en kıymetli metrukâtını bize tanıttı, Anglosakson kültürünün yüksekliğine kanıdı. Gustave Le Bon gibi bir büyük mütefekkirin birer kamus kadar büyük, insanıyete kılavuzluk edecek kadar değerli eserlerini birer birer lisanımıza tercüme etti. Abdullah Cevdet arasında heveslendiği edebiyatta güzel şiirler yazardı, şiirlerinde güzelliği fikir inceliğinde, hayat felsefesinde bulur, onları pürüssüz bir üslûpla, yüksek bir kudretle manzum olarak Fransızcaya naklederekdi. Abdullâh Cevdet bir Türk muharriri idi. lâkin arabide fariside vukufu olduğu gibi fransızcaı da pek iyi, amma pek iyi bilirdi, Almanca ve İngilizceye aşinâ idi, son günlerine kadar İngilizce çalışırdı.

Abdullah Cevdet hakikati eşyayı anlamağa hasrı hayat etmiş bir âlimi hekim bir filosoftu. Cahil mutaassıpların zannettiği gibi bir rafazî ve mühlid değil, fikrile vahdaniyeti bulmuş, kalbîle âsarî hilkatî sevmiş hakikî bir muvahhid idi. Oyunbazlığın, dinî hurafelerin, din perdesi altında oynanan maskarahlıkların, terakkiye engel olan cahilâne taassubun düşmanı idi. Hakikatı söylemekten yılmazdı. Herkesten birçok sene evvel doğruyu gördüğü ve bîmuhaba söylediği için zamanının haksız tarizlerine uğramıştı. Hepimizin vicdanı itiraf eder ki Abdullah Cevdet yüksek irfan ve faziletle hepimize hocalık etmiştir, o bir şey olmak, bir şey kazanmak için değil, fisebilillah ikafemin amatörü idi. Mütefenninlerin, mütefekkirlerin gönüllü dostu idi. Kafası dolu herkesi kendisine karşı nasıl his beslerse beslesin se-verdi, haftada bir gün Çarşamba günü akşamı

evine tanıdığı bütün erbabı irfanı çaya çağı - rırdı, az söylerdi, daha çok dinlerdi, onu bu içtimalar canlandırır, hayat cidalinde kuv - vetlendirirdi...

Abdullah Cevdet kadar memleketimizde umumî irfana çalışmış yoktur dersem ancak bir hakikatı söylemiş olurum. O hiçbir yerden himaye görmeksizin kendi kendini yarattı, yarattığı eserler ise bir adama ebedî nam bıra - kacak derecede çok ve kıymetlidir. Cehle, taassuba karşı kullandığı keskin kaleminin belki bugün dostundan ziyade düşmanı vardır, lâkin ona şu mezar başında toplanan, onu pek iyi anlayan bu mahdud samimî dostlar kâfidir. Onun simasını göremeyen müstakbelin sayısız gençleri, Cümhuriyetin atıdaki evlâtları türk - lere ilk hürriyet dersini veren, Avrupa ede - biyatını ve ediplerini tanıtan, garbın büyük filosof ve âlimlerinin fikirlerini Türk gençliğine aşıl原因, asırlardanberi kadınları kapalı ve erkekleri püsküllü bir belâyı başında taşır gör - dükçe en ağır küfürle ittihamedan mürâi softalığa hücumda pişdarlık eden, Balkan mu harebesinde asrî silâh ve terbiye ile mücehhez dünkü tebamız bulgarlar Çatalca hattını yar - mağa çalışır, altı yüz senelik asil bir İmpe - ratorluğu devirirken askerlerimize hergün sekiz yüz defa bilmem ne duası okumayı telkin eden şeyhülislâmların beyannamelerile acı acı istihza eden hür fikirli, münevver kafalı, ces - sur kalemli Abdullah Cevdeti derin bir hür - metle yad edecektir. İçtihadı ve istikbali için muhitinden teşvik görmemiş, mahkemelerde sürünmüş, hakaret görmüş, parasız bırakılmış, her fikir adamından ziyade hırpalanmıştır.

Lâkin o yine metin bir mütehit tavrile içtihadından hiçbir fedakârlık etmemiştir. Onun dünyada iki düşmanı vardı: Cehille Taassup. İnsanların hepsini severdi, dostunu da düşma - nını da... Sevişmeyi, birbirine kin bağlamamayı herkese tavsiye ederdi. Abdullah Cevdetin soğuk kanlılıkla, büyük bir havari gibi bu güç nasihatları en sevdiği dostlarını bile isyan et - tirirdi, Avrupadan intikam diye bağırarlara harple, kinle değil onlar gibi çalışmakla te -

rakki etmekle derdi ... İçtihadına gücentip selâmını bile çok görenlere muhabbetle sa - rılırdı.

Abdullah Cevdet ahlâksızlığın, içkinin, hattâ tütünün bile düşmanı idi. O insanları temiz aile, samimî cemiyet halinde görmeyi sever ve isterdi. Her halile hepimize nümune olacak bir aile babası idi. Ferdiyetçiliğe büyük kıymet verirdi, herkesin irfan ve teşebbüsle mücehhez olmasını hür ve müstakil yaşayabil - mesini temenni ederdi, Cevdete göre insan yaradıcı olmalı, evini, yuvasını kendisi kur - malı, say semeresine bakarak bunları ben yaptım diye bilmelidi, onun için Bolşevik fikirlere muarızdı ve cemiyet için tehlikeli bulurdu.

Abdullah Cevdet! Sevgili dostum, daha dün aramızda idin, bugün mazi oldun, seni dostların unutmayacaktır, lâkin gelecek nesil - lerin kalbinde hepimizden daha fazla hürmetle yaşayacaksın.

ÖLMEZ APTULLAH CEVDETE

VE

Fatma Ap. Cevdet Hanımefendiye

Bundan kırk yıl önceydi, saray burnunun münzevi bir köşesinde, bugün askerî bir depo olan eski Tıbbiyenin beşinci (ilk) sınıfına talebe olarak girmiştik. İçinde « Hürriyet ka - zanı » kaynıyan bu yurttta, bir taraftan bazı muhterem Hocaların remizli bakışları ve söz - leriyle, öteden de el altından gezdirilen « is - tipdat » aleyhindeki yazılarla genç kafaları - mızda başka bir düşünüş ve başka bir âlem doğmaya başlamıştı: Tabiat bilgileri dersleri almiya başladık, manevî hüviyetimizde yep yeni bir ufuk açılmıştı. Bir sınıf üstümüzdeki talebeye, hele son sınıftakilere müştak gözler ve tazimkâr hislerle bakardık. Bu hayat çok sürmedi: İstipdat geldi, çattıydı ! Tattığımız hürriyet günlerinde bize yüksek sınıflardan birkaç baş gösterdilerdi, onlardan biri de APTULLAH CEVDET'Tİ. Dedilerdi ki « Bunlar istipdat aleyhtarındırlar, hürriyet âşıkındırlar ! »